

Het 2^e kabinet Kok en de 21^e eeuw

door Maurice de Hond

Nu de formatie aan de gang is voor het kabinet dat ons de volgende eeuw in zal leiden en men o.a. op zoek is naar een leidraad voor deze regeringsperiode is het van groot belang te beseffen welke grote veranderingen er in feite in de wereld aan de gang zijn. De ontwikkelingen op het terrein van de elektronische snelweg zullen namelijk gigantische effecten hebben zowel op de economie als de samenleving. Niet voor niets wordt het soms aangeduid met de Digitale Revolutie. Een veranderingsproces waar de mensheid doorheen zal gaan met gevolgen die minstens zo groot zullen zijn als die van de Industriële Revolutie, maar dan in een veel kortere tijdsperiode. Als het nieuwe kabinet niet inspeelt op dit ingrijpende veranderingsproces dan zal dat zeer nadelige effecten hebben op Nederland en de Nederlanders in de 21^e eeuw. Tegelijkertijd kan dit inspelen een leidraad vormen voor de richting van de keuzes die men moet maken ten aanzien van de belangrijke problemen waar de regering voor staat.

Zelfs degenen die regelmatig Internet gebruiken realiseren zich amper welke grote veranderingen zich zullen afspelen. Men wordt wel geconfronteerd met bepaalde interessante producten of diensten of toepassingsmogelijkheden, maar die geven slechts een fragmentarisch beeld van wat zich zal gaan afspelen. Tegelijkertijd is het moeilijk voor te stellen dat de huidige verschijningsvorm van Internet in feite pas een beginsituatie is. Het is als het ware de telefoon uit 1930, waar men via een slinger contact legt met een operator. En waar een gesprek met een van de weinig aangeslotenen moeilijk te horen is en abrupt kan afbreken. In de USA is inmiddels al meer dan 25% van de mensen online en de groeisnelheid van het gebruik daar is circa 2.5 keer harder dan de televisie destijds. Het aantal personen of bedrijven met een e-mail adres is inmiddels wereldwijd 100 miljoen en de verwachting is dat binnen 10 jaar iedereen in de Westelijke wereld aangesloten is. (Maar dan natuurlijk in de verschijningsvorm van dat moment, waarbij televisie van dan en spraakherkenning een belangrijke rol speelt). Nog niet eerder in de menselijke geschiedenis werd er zoveel geld (met name in de USA) besteed aan en rondom een nieuwe technologie.

Terwijl de meeste mensen langzamerhand beseffen dat dit een belangrijke ontwikkeling is, die zich met een sneltreinvaart over de aarde aan het verspreiden is, wordt niet goed gerealiseerd wat nu de essentie is van deze veranderingen en waarom het zulke grote gevolgen gaat hebben. In dit stuk zal ik trachten deze essentie weer te geven.

Tot voor kort kenden de mensheid in feite alleen een fysieke wereld. Dat is dus een wereld die alleen uit atomen bestaat en waar we alles wat er is kunnen vastpakken. Om ergens anders te komen moet een mens de afstand overbruggen (lopend of met behulp van een transportmiddel) en dat kost tijd en energie. Bedrijven organiseren zich ten opzichte van elkaar op basis van de wetten van deze fysieke wereld. Zo zijn in de tweede helft van de vorige eeuw de winkels ontstaan om de toegenomen afstand tussen producent (fabrieken!) en de consument te overbruggen. Andere schakels in die keten, zoals groothandel, en distributie en logistiek kwamen tot wasdom op basis van de wetten in de fysieke wereld. En sinds we massaal over auto's beschikken is bij voorbeeld de buurtwinkel vrijwel verdwenen en b.v. de meubelboulevards ontstaan. Ook de wijze waarop de sociale aspecten van de samenleving zich afspelen zijn volledig gericht op de mogelijkheden en onmogelijkheden van de fysieke wereld.

De massale verspreiding van Internet en de te verwachte verdere technische ontwikkelingen (steeds sterkere computers en snellere verbindingen) scheppen als het ware een nieuwe wereld naast de fysieke wereld, die een digitale wereld of, wellicht wat beter, een virtuele wereld genoemd kan worden. In deze virtuele wereld gelden andere regels dan in de fysieke wereld. Door het vervallen van fysieke barrières is daarbij de essentie dat de factor afstand, en dus tijd, als het ware niet bestaat. Aanbieders en afnemers kunnen zich daardoor met de snelheid van het licht over de aarde verplaatsen. En het gebruik van de computer daarbij biedt mogelijkheden die in de fysieke wereld vrijwel onmogelijk zijn.

De term “Death of Distance” geeft dit proces goed aan (de titel van het boek uit 1997 van F. Cairncross van The Economist). En in mijn boek “Dankzij de snelheid van het licht” (1995) heb ik aangegeven dat in de toekomst Internet de situatie zal scheppen dat mond, oren en ogen zich als het ware met de snelheid van het licht over de aarde zullen verplaatsen. Internet verhoudt zich daarbij dan tot de telefoon als de televisie zich verhoudt tot de radio.

In die virtuele wereld kunnen bedrijven en klanten elkaar vinden en met elkaar communiceren zonder dat de factor fysieke afstand een echte rol speelt. In de recente nota van Vermeend “Belastingen in een wereld zonder afstand” wordt geschetst dat Nederlandse bedrijven worden beconcurrereerd door bedrijven uit Amerika, waarbij het voor de klant is alsof die bedrijven om de hoek zijn gevestigd. Zo heb ik recent software in de USA gekocht en gedownload via Internet voor circa 190 gulden, terwijl ik het identieke product bij een Nederlands bedrijf kon bestellen voor 250 gulden plus BTW. En er zijn nu op Internet al voor een breed scala aan producten websites waar de prijzen die door de verschillende aanbieders worden aangehouden met elkaar worden vergeleken, zodat men direct naar de goedkoopste kan gaan. Men verwacht een gigantische groei van transacties die via Internet zullen gaan verlopen, e-Commerce.

Maar ook op het terrein van contacten tussen mensen blijkt de virtuele wereld tot hele andere mogelijkheden te leiden dan de fysieke wereld. Er zijn al vele spectaculaire voorbeelden van groepsvorming op het virtuele niveau. Zo heeft bij de recentelijke onlusten in Indonesië Internet een belangrijke rol gespeeld. De beperkingen die in de fysieke wereld bestaan en die door de autoriteiten benut worden om processen onder controle te houden zijn er niet in de virtuele wereld. En daar is ruimschoots gebruik van gemaakt om relevante informatie uit te wisselen en plannen over grote afstand te beramen.

En hiermee belanden we in een situatie waar voor vrijwel ieder bedrijf en persoon in de Westelijke wereld de komende tien jaar naast de fysieke wereld een virtuele wereld aanwezig is met eigen mogelijkheden en onmogelijkheden. Een virtuele wereld waar men kan kopen en verkopen, waar men snel en (vrijwel) kosteloos alle informatie kan vinden die er in de wereld verkrijgbaar is en waar men contact kan leggen en onderhouden met individuen of (fysieke en virtuele) groepen. En deze opkomst van die virtuele wereld is de essentie van de verandering die de digitale revolutie wordt genoemd. Negroponte, de grote Internetguru van het MIT uit Boston noemt dit “de wereld van atomen gaat langzamerhand over in de wereld van de bits”.

Dat mensen en bedrijven naast de fysieke wereld een alternatief krijgen in de virtuele wereld gaat grote gevolgen hebben voor de wereld zoals we die nu kennen. De wijze waarop de economie is georganiseerd zal aanzienlijk veranderen (tussenschakels tussen eindgebruiker en producent verliezen een deel van hun waarde). Nieuwe bedrijven zullen ontstaan en concurrentie komt van kanten waarvan men het nooit zou verwachten. En ook de samenleving zal zich anders gaan ontwikkelen omdat deze virtuele wereld in belang en mogelijkheden sterk toeneemt. Groepsvorming zal zich zowel fysiek als virtueel gaan voordoen, waardoor de macht van de huidige machthebbers zal worden ondergraven.

Dit betekent zeker niet dat we in de toekomst nog alleen in deze virtuele wereld zullen vertoeven. Sinds we telefoon hebben spreken we immers ook nog normaal met elkaar. Maar wel zal een niet gering deel van de activiteiten van mensen en bedrijven plaats gaan vinden in die virtuele wereld met directe en indirecte effecten op de fysieke wereld. Sinds de televisie is gekomen bestaat de radio natuurlijk nog steeds. Maar het belang en de functie is wel wat gewijzigd.

De beide werelden zullen vooral gebruikt worden voor datgene waarvoor die wereld bij uitstek geschikt is. Als men iets wil ruiken, proeven en/of vasthouden dan moet men zich wel tot de fysieke wereld beperken. Maar als het bij voorbeeld gaat om snelheid en efficiency en het doorbreken van de fysieke beperkingen dan is de virtuele wereld bij uitstek geschikt.

Een groot deel van de Nederlandse beleidsbepalers in politiek, overheid en bedrijfsleven kennen deze ontwikkelingen op het terrein van de virtuele wereld niet (mede omdat ze zelf niet online zijn). In al hun toekomstgerichte besluiten richten zij zich als het ware alleen op datgene wat zij verwachten dat zich zal gaan ontwikkelen in de enige wereld die zij kennen, de fysieke wereld. Zij realiseren zich enerzijds niet dat de virtuele wereld steeds belangrijker wordt en anderzijds dat juist daardoor de ontwikkelingen in de fysieke wereld zich anders zullen gaan voltrekken dan zij denken. In New York dacht men het eind van de vorige eeuw dat men in 1940 niet meer in de straten zou kunnen rijden, omdat de snelle groei van paard en wagen zou leiden tot een te grote hoeveelheid paardevijsen op straat. Maar zo is het dus niet gelopen, omdat de ontwikkeling van de auto deze groei van paard en wagen niet gebeurde.

Dat lijkt sprekend op onze huidige discussie over Nederland als Mainport en de grote investeringen die het kabinet Kok in de infrastructuur heeft gedaan (Betuwelijn!) en nog lijkt te gaan doen (uitbreiding Schiphol en meer snelweg). Alsof vier rijbanen erbij bij Muiden iets zal helpen. De files zullen zich dan op andere plaatsen voordoen. De verdere uitbreiding van de werkgelegenheid aan de Zuidrand van Amsterdam (b.v. het hoofdkantoor van ABN/Amro) zal iedere toename van de capaciteit van het wegensysteem verder doen opslokken.

Wat er in de nieuwe praktijk zal gaan gebeuren is dat met name in de bedrijfsmatige sfeer als men afstanden wil gaan overbruggen zoveel mogelijk gebruik zal maken van de virtuele wereld in plaats van de fysieke wereld. Zodra we via Internet t.a.v. teleconferencing een kwaliteit kunnen krijgen zoals het programma Nova dat realiseert als ze met een correspondent in het buitenland communiceren dan zal het gebruik van de fysieke infrastructuur om van de ene plek naar de andere te reizen gaan afnemen of meer verspreiden over de dag. Thuiswerken of het werken vanuit een klein kantoor dicht bij huis, dat verbonden is met andere kantoren via glasvezelnet, zal sterk toenemen en het concept van grote kantoren op een centrale, in tijd gezien moeilijk bereikbare plaats, zal in waarde verminderen. De overheid zou zich dus juist moeten richten op een stimulering van de ontwikkelingen op de Elektronische Snelweg in plaats van het overgrote deel van het beschikbare geld te stoppen in verdere uitbreiding van de fysieke infrastructuur. Als in Nederland net zoals in Singapore in 2001 een glasvezelnet aangelegd zou zijn naar ieder huis en kantoor dan zou vanaf dat moment de omvang van de files gaan afnemen in plaats van verder toenemen. Maar het geld dat daarvoor nodig was geweest, zoals ik in mijn boek uit 1995 had voorgesteld, is geïnvesteerd in de Betuwelijn. Beleidsbepalers die alleen maar kennis hebben van de fysieke wereld investeren immers veel gemakkelijker in die fysiek infrastructuur en een tunnel van 900 miljoen onder het Groene Hart dan de ontwikkelingen in een wereld die zij niet kennen (Voor 1998 heeft de overheid in totaal 90 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor het bevorderen van de ontwikkelingen op de Elektronische Snelweg).

Als men zicht realiseert wat de gevolgen van de grote opkomst van die virtuele wereld naast de fysieke wereld zal zijn dan heeft het in feite ingrijpende gevolgen voor alle beleidsterreinen van de regering. De tweede regering Kok zal er dus voor moeten zorgen dat er goed ingespeeld wordt op die ontwikkelingen. En dat er geen besluiten worden genomen die al over vijf jaar achterhaald

zijn. Een land zou van de grote veranderingen die zich gaan voltrekken economisch sterk kunnen profiteren (zoals de USA zeker zal gaan doen). Maar de gevolgen kunnen ook sterk negatief zijn (een situatie die ik o.a. voorzie voor Nederland als we vooral in de Mainport blijven investeren en amper op die nieuwe ontwikkelingen inspelen). En wat heel belangrijk is, zeker voor een regering met de PvdA erin, dat er maximaal voor gezorgd wordt dat iedereen toegang kan krijgen tot die nieuwe virtuele wereld. Op dit moment zijn de barrières voor bepaalde delen van de bevolking immers nog groot. In het onderwijs speelt Internet nog amper een rol. Voor mensen in gezinnen met lage inkomens zijn de kosten van toegang doorgaans te hoog. (Naast het beschikken over een computer maakt men maandelijks toch kosten van 75 a 150 gulden voor het aangesloten zijn op Internet, hetgeen in gezinnen met een minder dan modaal inkomen niet beschikbaar is). Het onderscheid van de haves en de have-nots van de 21^e eeuw wordt nu al min of meer gecreëerd.

Ik hoop dat het tweede kabinet Kok goede nota neemt van de ontwikkelingen in die virtuele wereld. En dat de leden van die regering zelf zich ook in die wereld gaan begeven om te zien en te begrijpen wat daar gebeurt. En dat bij het maken van het regeerakkoord men zich realiseert dat we niet nog eens vier jaar kunnen verliezen om adequaat met die ontwikkelingen om te gaan. Want als dat gebeurt zullen in de toekomst de woorden Millenniumprobleem en Poldermodel een heel andere betekenis krijgen dan ze vandaag de dag in Nederland hebben.